

CULTURAL AND EDUCATIONAL ACTIVITIES OF UKRAINIAN COOPERATIVES IN INTERWAR POLAND IN THE 1920S AND 1930S OF THE 20TH CENTURY

КУЛЬТУРНО-ОСВІТНЯ ДІЯЛЬНІСТЬ УКРАЇНСЬКИХ КООПЕРАТИВІВ В МІЖВОЄННІЙ ПОЛЬЩІ В 20-30-Х РР. ХХ СТ.

OKSANA LOTOTSKA

Abstract:

In the article cultural and educational activities of Ukrainian cooperation in interwar Poland in 20-30's of the 20th century as well as peculiarities of its cooperation with leading national public and economic societies were studied. It is noted that Western cooperation in interwar Poland acted as an independent, nationally oriented public and economic institution. The Ukrainian people found in cooperation a form of economic, cultural and spiritual preservation of themselves as a national community

The forms of activity of Ukrainian cooperatives in the cultural and educational sphere are analyzed. The most important among them were conducting educational and cooperative courses; establishment of professional educational institutions; publishing of cooperative periodics; organization of cooperative holidays, cultural and educational events, etc. An important direction of cultural and educational activities of cooperative organizations was the publishing of the cooperative press, which contributed to the involvement of the general public in the cooperative movement. It is noted that the Ukrainian cooperation has always supported educational projects of that time, which focused on the formation and improvement of professional knowledge of the Ukrainian population.

The importance of cultural and educational activities of Ukrainian cooperation in the formation of national consciousness of Ukrainians, in

overcoming cooperative illiteracy, raising their economic culture, as well as in the development of professional education of economic direction were characterized.

Keywords: Western cooperation, cultural and educational activities, economic education, vocational schools, cooperative periodicals.

Культурно-освітня діяльність українських кооперативів в міжвоєнній Польщі в 20-30-х рр. ХХ ст.

Досліджено культурно-освітню діяльність української кооперації в міжвоєнній Польщі в 20-30-х рр. ХХ ст. та особливості її співпраці з провідними національними громадськими та господарськими товариствами. Зазначено, що західноукраїнська кооперація в міжвоєнній Польщі діяла як самостійна, національно-орієнтована громадсько-господарська інституція. Український народ знайшов у кооперації форму економічного, культурного і духовного збереження себе як національної спільноти.

Проаналізовано форми діяльності українських кооперативів в культурно-освітній сфері. Найголовнішими серед них були проведення освітньо-кооперативних курсів; заснування фахових закладів освіти; видавництво кооперативної періодики; організація кооперативних свят, культурно-освітніх заходів тощо. Важливим напрямом культурно-освітньої діяльності кооперативних організацій стало видавання кооперативної преси, яка сприяла залученню широкої громадськості до кооперативного руху. Зазначено, що українська кооперація завжди підтримувала освітні проекти того часу, які орієнтувалися на формування та підвищення професійних знань українського населення.

Охарактеризовано значення культурно-освітньої діяльності української кооперації у формуванні національної свідомості українців, у подоланні кооперативної неграмотності, підвищенні їх господарської культури, а також у розвитку фахової освіти економічного спрямування.

Ключові слова: західноукраїнська кооперація, культурно-освітня діяльність, економічна освіта, фахові школи, кооперативні періодичні видання.

Кооперативний рух на західноукраїнських землях, що розгорнувся в останній третині ХІХ ст. й набув масового характеру в міжвоєнний період, став широким соціальним явищем, сприяв процесам націотворення та самоорганізації українського суспільства. Саме розвиток

сільськогосподарської кооперації став одним із важливих чинників господарського й національного відродження краю. Міжвоєнний період на західноукраїнських землях ознаменований потужним впливом та результативною діяльністю громадських структур, які формували економічне мислення населення навколо ідеї кооперативного руху. Висвітлення культурно-освітньої діяльності українських кооперативів в міжвоєнній Польщі в 20-30-х рр. ХХ ст. набуває важливого значення з огляду на необхідність відтворення цілісної наукової картини кооперативного життя краю досліджуваного періоду.

Дане дослідження орієнтоване на вивчення особливостей культурно-освітньої діяльності українських кооперативів в міжвоєнній Польщі в 20-30-х рр. ХХ ст.

Його теоретичну основу формують напрацювання істориків української діаспори, колишніх учасників кооперативного руху І. Витановича, А. Качора та українських науковців новітньої доби з питань розвитку української кооперації в міжвоєнній Польщі того часу, таких як С. Гелей, З. Гіптерс, С. Злупко. Джерелознавчу базу дослідження збагатило залучення кооперативної періодики того часу, зокрема журналів «Господарсько-кооперативний часопис», «Кооперативна Республіка». Деякі аспекти культурно-освітньої діяльності українських кооперативів в міжвоєнній Польщі висвітлені в кандидатських дисертаціях Г. Голуб, Т. Вісиної, Л. Дрогомирецької, З. Струк, Л. Родіонової.

Мета статті полягає у тому, щоб на основі виявлених джерел й здобутків історіографії дослідити культурно-освітню діяльність української кооперації в міжвоєнній Польщі в 20-30-х рр. ХХ ст. та особливості її співпраці з провідними національними громадськими та господарськими товариствами.

Західноукраїнська кооперація в міжвоєнній Польщі діяла як самостійна, національно-орієнтована громадсько-господарська інституція. Основою ідеології українського кооперативного руху була орієнтація на перетворення кооперативів в осередки національного руху, які повинні були забезпечити економічні підвалини самостійного розвитку нації в умовах бездержавності. У кооперативах концентрувалося національне виробництво. Вони давали засоби до існування сотням тисяч селян, скорочуючи еміграцію, творили ринок для українських товарів, вирощували кадри патріотично налаштованих фахівців. Український народ знайшов у кооперації форму економічного, культурного і духовного збереження себе як національної спільноти.

Незважаючи на відсутність власної держави, матеріальні і господарські труднощі у міжвоєнний період було вироблено ефективну організаційну структуру української кооперації. Національну кооперативну мережу у міжвоєнній Польщі контролював Ревізійний союз українських кооперативів (РСУК) та галузеві кооперативні центри: “Центробанк”, “Центросоюз”, “Маслосоюз”, “Народна торгівля”¹.

У минулому кооперативні товариства поряд з економічною діяльністю виконували й культурно-просвітню роботу, сприяючи становленню національної свідомості громадян, їх правової культури, громадської й господарської активності.

Одним із напрямів діяльності кооперативних організацій стало піднесення загальноосвітнього рівня українського населення, оскільки відсоток неписьменного населення краю був високим. У 1921 р. письменними були 55,8% мешканців Галичини, серед українців - 44,9%².

Голова РСУК Ю.Павликовський наголошував, «що праця освітня серед населення є передумовою його кооператизації, нерозривною товаришкою скооперованого населення»³.

Видатний діяч кооперативного руху К.Коберський зазначав: “Правдиві, ідейні кооператори ніколи не думають, що їх робота закінчується в крамниці чи кооперативній касі, молочарні або фабриці. Це не остаточна ціль, а тільки засіб цілі. Правда ціль – то є повне, не лише господарське, а й освітнє, моральне та громадське піднесення народу на вищі щаблі цивілізації та культури”⁴.

Успішній діяльності українських кооперативних організацій у культурно-освітній сфері сприяло налагодження співпраці з національними громадськими та господарськими товариствами, зокрема, з «Просвітою», «Сільським Господарем», «Рідною Школою», «Союзом Українок», Їхні завдання у розв’язанні національно-культурних проблем у багатьох аспектах збігалися з тими, що стояли перед кооперацією. Завдяки активній агітаційній та просвітницькій роботі цих товариств відбувалося формування економічного мислення в селян та їх прилучення до агрокультурних знань.

1 Витанович І. Історія українського кооперативного руху / І. Витанович. Нью-Йорк, 1964. 624 с.

2 Рева-Родіонова Л. Українське товариство «Сільський господар». 1899-1944 рр. Історія. Досвід. Тернопіль: «Підручники і посібники», 2000, с.98

3 Павликовський Ю. Під прапором самопомочи/Ю.Павликовський. Львів, 1925. 47с.

4 Вдовичин І. Карло Коберський . Українські кооператори. Кн. 1. Львів: Коопосвіта, 1999. С.352 .

Ґрунтуючись на кооперативному законі від 29 жовтня 1920 р., що дозволяв господарську працю поєднувати з культурно-просвітницькою, наради представників українських громадських організацій у листопаді-грудні 1920 р. підтримали ідею спільної праці союзної кооперації, “Сільського господаря” і “Просвіти”, обрали центральну організаційну комісію з розбудови української кооперації та створили керівний орган – Крайовий комітет організації кооперативів (ККОК). За статутом, затвердженим 22 лютого 1921 р., його метою було підвищити культурний рівень українського населення, для цього централізувати кооперативне життя в сильній крайовій організації, проводити заходи, що входять до статуту “Сільського господаря”. Механізм співпраці української кооперації і “Сільського господаря” формувався з таких напрямів: створення організаційно-фінансових основ і системи координаційних органів, розробка заходів, які б сприяли піднесенню аграрної культури селянських господарств та їх включенню у ринкові відносини⁵.

У червня 1921 р. у Львові відбувся перший крайовий з'їзд українських кооператорів, де було прийнято рішення про необхідність налагодження чіткої системи кооперативної освіти, в якому зазначалося, що «першочерговим завданням є проведення повітовими та окружними союзами українських кооперативів вишколу кооператорів-організаторів»⁶.

Українська кооперація потребувала висококваліфікованих керівних кадрів. З ініціативи дирекції Ревізійного союзу українських кооперативів (РСУК) у жовтні 1929 р. у Львові відбувся з'їзд кооперативних інструкторів з метою організації кооперативних курсів. Було ухвалено заходи щодо розвитку кооперативно-просвітницької роботи:

1. «для дошколу практикуючих робітників» і їх «кооперативного усвідомлення» по селах влаштовувати тижневі агітаційні курси — т. зв. «школи кооперативної грамоти», в програму яких входило навчання основ кооперації, сільського господарювання, ветеринарії, українознавства;
2. для книговодів, крамарів, скарбників і членів спостережних рад улаштувати спеціалізовані двотижневі курси;
3. для підготовки кваліфікованих фахівців — організувати три- або

5 Рева-Родіонова Л. Українське товариство «Сільський господар». 1899-1944 рр. Історія. Досвід. Тернопіль: «Підручники і посібники», 2000. С. 123

6 Витанович І. Історія українського кооперативного руху / І. Витанович. Нью-Йорк, 1964. С. 325.

шестимісячні курси⁷.

Варто зазначити, що українська кооперація завжди підтримувала освітні проекти того часу, які орієнтувалися на формування та підвищення професійних знань українського населення. Починаючи ще з 1925 року щорічно на базі школи у Милуванні (Івано-Франківська область) за підтримки РСУК проводились курси кооперативного книгознавства і діловодства; як правило, курс тривав близько 10 тижнів та включав фахові кооперативні предмети.⁸

Важливими були проекти РСУК щодо організації заочного навчання: з питань діловодства, крамарства, керівництва “надзірними” радами, контролерства. РСУК практикував так звані вакаційні курси, які зазвичай проводились у літній період та передбачали кількатижневу інтенсивну навчальну програму. Головним завданням курсів, які відвідували 50 – 60 слухачів, було передати досвід старших кооператорів молодій зміні. Протягом 1931–1938 рр. у 27 містах було організовано навчання на 250 курсах, де підготовлено 7457 крамарів, книгознавців, ревізорів, референтів та інших кооперативних спеціалістів⁹.

Працівники РСУК, здійснюючи перевірку діяльності місцевих кооперативних осередків, проводили організаційні та інформаційні наради, поїздки з рефератами пропагандистського характеру, а також безоплатно у справі організації кооперативних курсів у повітових центрах РСУК видавав підручники для лекторів і слухачів, комплекти документації для вивчення бухгалтерії. РСУК приділив велику увагу організації кооперативних курсів, серед інших товариств йому належав пріоритет в організації заочних курсів. Заочні курси набули масового характеру: станом на 1935 рік навчалася 550 осіб¹⁰.

Організатори культурно-освітньої роботи намагалися залучити молодь до кооперації, надати можливість здобути економічну освіту. Адже кооперація, як стверджував Ю. Павликовський, «виховує людину громадянина, людину характеру, людину, яка гідно, без принципового чичванькуватого вивищування, без затрати власного «я», а й

7 Коберський К. Плани і програми кооперативних курсів / К. Коберський. Львів, 1930. 16 с.

8 Зуляк І.С. Діяльність господарської школи «Просвіти» у Милуванні в міжвоєнний період – важливий чинник поступу української кооперації. Вісник Львівської комерційної академії. Серія : Гуманітарні науки. 2013. Вип. 11. С.82.

9 Історія кооперативного руху / С.Бабенко, С.Гелей, Я.Гончарук. Львів: Інститут українознавства ім. І.Крип'якевича НАНУ. 1995. С.318

10 Гіптерс З. В. Економічна освіта молоді в Галичині ХІХ – першої половини ХХ століть: теорія, досвід, персоналії: Монографія. Львів: ЛБІ НБУ. 2006. – С.93

безрозчавлювання «я» свого співгромадянина станс двигуном, носієм і співучасником справжньої демократії в господарському і духовному житті народу»¹¹.

В другій половині 30-х років з ініціативи РСУКу було засновано власну українську вищу кооперативну школу - трирічний Кооперативний ліцей, який почав функціонувати з 1 жовтня 1938 р. у м. Львові. Заклад готував працівників середньої ланки кооперативних організацій, згодом для їх правлінь, референтів у союзних і центральних кооперативних організаціях. Після трирічного навчання студенти спрямовувалися на практику за кордоном у тамтешні навчальні заклади та підприємства. Повернувшись на батьківщину, вони практикувалися в українських кооперативних установах, писали дипломні роботи, які могли затверджуватися в Українському технічно-господарському інституті в Подєбрадах (Чехословаччина). Директором ліцею призначено І. Витановича¹².

Завдяки співпраці кооперативних організацій з “Сільським господарем”, “Просвітою” та “Рідною школою” в 30-х роках ХХ ст. функціонували однорічна хліборобська школа товариства “Просвіта” в Милованні, школа “Сільського господаря” у Коршеві, спеціальна молочарська школа “Маслосоюзу” у Стрию, яка щорічно забезпечувала кооперативне молочарство кваліфікованими кадрами, агрономічні курси при товаристві “Сільський господар” в Янчині біля Перемишля¹³.

Солідною базою для підвищення кваліфікації кооператорів у Львові була бібліотека, яка мала близько 4000 книг на кооперативну та соціально-економічну тематику, а також кооперативну періодику, в тому числі й зарубіжну. З 1936 року у Львові існувало й Товариство українських кооператорів, яке проводило наукові конференції, видавало наукові та популярні праці про кооперацію, влаштовувало кооперативні свята¹⁴.

Важливим напрямом культурно-освітньої діяльності кооперативних організацій стало видавання кооперативної преси, яка сприяла залученню широкої громадськості до кооперативного руху. РСУК мав офіційний друкований орган - тижневик «Господарсько-кооперативний часопис»,

11 Павликовський Ю. Становище та завдання інструкторів. Кооперативна Республіка. 1937. Ч.5. С.308.

12 Гелей С. З історії торговельної та кооперативної освіти в Галичині / С. Гелей, Р. Пастушенко // Споживча кооперація України. Історичні та соціально-економічні аспекти : зб. наук. ст. Київ: «Вісті». 1996. С.93-94.

13 Храпливий Євген. За наше хліборобське шкільництво. Львів: Накладом краєвого господарського товариства «Сільський Господар» у Львові. 1933. С.27-28.

14 Основи кооперації: Навч. посібник/ С.Г. Бабенко, С.Д. Гелей, Я.А. Гончарук, Р.Я. Пастушенко. Київ: Знання. 2004. С.108.

який виходив у 1922—1939 рр. накладом 4 тис. примірників. Упродовж 1928—1939 рр. РСУК також видавав місячник «Кооперативна республіка», який редагував К. Коберський (наклад — 850 пр.). Окрім цих часописів, у 1934—1939 рр. РСУК видавав ілюстрований місячник «Кооперативна родина», редактором якого був Р. Купчинський. Наклад часопису лише за останніх три місяці 1938 р. досяг 53 тис. примірників¹⁵.

На сторінках «Господарсько-кооперативного часопису» вміщувалися статті з теорії та історії кооперативного руху в Україні та за її межами, правові та фахові консультації щодо керівництва установами, матеріали, в яких популяризувався досвід роботи найкращих кооперативів та містилися заклики створювати кооперативні організації. «Віднова і перебудова кооперативів – це кличі дня, – стверджував А. Гаврилко, – вони мають спонукувати до діла, до творчости. Під цими кличами мають лучитись всі класи і стани, бо всіх є метою: гоїння повоєнних ран і добробут країни, оснований не на ласці дужчих, а на власній самостійній організації. Від нічого так не залежить наше будуче – як від тої ж власної економічної організації»¹⁶.

Також на сторінках кооперативної періодики висвітлювалася роль кооперації в господарському житті українського народу. В одному з номерів «Господарсько-кооперативний часопис» опублікував статтю А. Гаврилка під заголовком: «Значення кооперативної свідомості і як її ширити». У статті автор ґрунтовно і в доступній навіть для малограмотного селянина формі доводив, що «кооперація є сама собою метою і водночас засобом до мети. Вона прагне краще і дешевше, ніж приватний підприємець, задовольнити матеріальні потреби своїх членів, сприяє розвиткові українського промислу і села, піднімає світогляд нації», й визначив напрями, за якими треба вести кооперативну пропаганду: «освідомлювати на такі теми, як про зло теперішніх господарських відносин, що їх повинна замінити кооперація; розповідати про матеріальне значення кооперативної організації; роз'яснювати мету кооперації, засоби кооперативної праці»¹⁷. Окремі публікації на конкретних прикладах роз'яснювали, як організаційно приступити до створення кооперативу, з чого розпочинати господарську діяльність.

15 Звідомлення Дирекції РСУК за 1938р. Господарсько-Кооперативний Часопис. 1939. Ч.22—23. С.23—26.

16 Гаврилко А. Як відновлювати старі і організувати нові кооперативи. Господарсько-кооперативний часопис. 1921. Ч.1. С.7.

17 Гаврилко А. Значення кооперативної свідомості і як її ширити. Господарсько-кооперативний часопис.1921. Ч.5-6. С.12

Проблеми кооперативного життя, зокрема економічної діяльності кооперативів, історії, теорії та практики кооперативного руху, знайшли висвітлення у місячнику «Кооперативна республіка». Основну увагу журнал приділяв внутрішнім організаційним та економічним проблемам української кооперації. У квітні 1928 р. у журналі було відкрито рубрику «Кооперативне будівництво в нарисах». У статтях, які вміщувалися у цій рубриці, висвітлювався не лише досвід роботи вітчизняних кооперативів, а й закордонних¹⁸.

«Кооперативна республіка» широко пропагувала теорію та ідеологію українського кооперативного руху. Кооперативні діячі К. Левицький, О. Луцький, Ю. Павликовський та багато інших публікували статті, які допомагали зрозуміти мету української кооперації, знаходити ефективні шляхи та засоби її досягнення, пробуджувати національну свідомість, гідність, почуття українського патріотизму. Щорічно виходив також «Календарець українського кооператора», в якому поряд з інформаційно-методичними матеріалами публікувалися статті видатних кооператорів, вірші на кооперативні теми тощо¹⁹.

З метою розв'язання теоретичних і практичних проблем української молочарської кооперації «Маслосоюз» видавав спеціальну літературу і власний журнал «Кооперативне молочарство» з 1926 року як місячний додаток до «Господарсько-кооперативного часопису» (офіційний орган РСУК), а з грудня 1929-го – самостійний ілюстрований журнал-місячник, офіційний орган «Маслосоюзу». Редактором цього фахового журналу був економіст Є.Храпливий²⁰. У міжвоєнний період, коли не було розгорнутої мережі українських загальноосвітніх шкіл та фахово-господарських навчальних закладів і культурно-просвітницьких національних інституцій, роль організатора та просвітителя мусили взяти на себе українські кооперативні видання, які основну увагу приділяли темі сільськогосподарського виробництва як основи добробуту українського селянина. Редакційно-видавнича діяльність була спрямована на те, щоб не лише навчити селян ефективно працювати на землі, а й привити їм почуття самоповаги, національної свідомості, щоб вони могли стати справжніми європейцями – європейцями за способом мислення, за переконаннями.

18 *Мартос Б.* Союзне будівництво кооперації в Чехословаччині . Кооперативна Республіка. 1928. Ч.4. С.177—181

19 *Витанович І.* Історія українського кооперативного руху / І. Витанович. Нью-Йорк, 1964. С.463

20 *Качор А.* З приводу 30-ліття смерті передового українського економіста і дослідника сільського господарства Євгена Храпливого. Вінніпег. 1980. 32 с.].

Важливим засобом економічної та культурно-освітньої діяльності були щорічні кооперативні свята під гаслом «Самі беремо свої справи в руки». Зважаючи на необхідність поглибити та оживити кооперативну пропаганду, РСУК підготував цикл коротких фільмів із кооперативного і побутового життя та доручив округам висвітлювати їх разом із коротким пропагандистським рефератом, декламацією і хором. Такі свята відбулися в Городку, Тереховлі та Камінці²¹.

Широку пропагандистську кампанію під гаслом «Скріпімо кооперацію масовим членством» проводив «Союз Українок», який ставив за мету «плекати кооперативний рух та розвивати кооперативні підприємства» серед членів товариства. Спільно з місцевими союзами кооперативів, «Сільським Господарем» і «Просвітою» вони проводили просвітницько-кооперативні віча, наради, анкетування²².

Лідери кооперативного руху брали активну участь у діяльності різних культурно-просвітницьких організацій. Зокрема, директор «Маслосоюзу» Андрій Палій був членом Наукового товариства ім. Т. Шевченка, кілька років обіймав посаду заступника голови спортивно-фізкультурного товариства української молоді «Сокил». Справою національної честі він вважав свою участь у роботі товариства «Просвіта», «Рідна школа»²³.

Організатори кооперативного руху розцінювали діяльність кооперативних товариств у сфері просвітництва не лише як засіб піднесення культурно-освітнього рівня українського населення, але і як важливу умову успішного розвитку самої кооперації. Усвідомлення завдань кооперації, обумовлених рівнем і потребами національного розвитку українського селянства допомогло західноукраїнським кооператорам під проводом РСУК знайти адекватні форми діяльності в культурно-освітній сфері. Найголовнішими серед них були проведення освітньо-кооперативних курсів, підготовка фахівців-кооператорів; заснування фахових закладів освіти; видавництво кооперативної періодики; бібліотечна справа; організація кооперативних свят, культурно-освітніх заходів тощо.

Культурно-освітня діяльність була одним із пріоритетних напрямів роботи українських кооперативних організацій в міжвоєнній Польщі в 20-30-х рр. ХХ ст. та самобутнім явищем в історії соціокультурного розвитку українського народу. Вона відіграла важливу роль у формуванні національної

21 Звідомлення з діяльності «Ревізійного Союзу Українських Кооператив» за час від 1.1. до 31.XII.1936. Львів: Накладом РСУК. Друкарня Видавничої Спільки «Діло». 1937. 40 с.

22 Савчук Б. Жіночтво в суспільному житті Західної України (остання третина ХІХ ст. — 1939р.) / Б. Савчук. Івано-Франківськ, 1998. С. 159—160.

23 Матейко Р. Андрій Палій. Українські кооператори. Т.1. С. 398.

свідомості українців, у подоланні кооперативної неграмотності, підвищенні їх господарської культури, а також у розвитку фахової освіти економічного спрямування. Налагодження тісної співпраці української кооперації з національними громадськими організаціями сприяло збереженню національної ідентичності українців. Отже, кооперацію слід розглядали не лише як інструмент підвищення матеріального добробуту населення, але як засіб для піднесення культурного рівня та громадської активності українського народу.

Перспективою подальших досліджень буде вивчення особливостей культурно-освітньої діяльності кожного окремо взятого сектора української кооперації, зокрема, молочарської, очолюваної «Маслосоюзом», яка найбільш інтенсивно нарощувала свої потужності в міжвоєнний період.

Список використаних джерел

- Гаврилко А. Як відновлювати старі і організовувати нові кооперативи. Господарсько-кооперативний часопис. 1921. Ч.1. С.7-9.
- Основи кооперації: навч. посібник/С.Г. Бабенко, С.Д. Гелей, Я.А. Гончарук, Р.Я. Пастушенко. Київ: Знання. 2004. 470 с.
- Гіптерс З. В. Економічна освіта молоді в Галичині ХІХ – першої половини ХХ століть: теорія, досвід, персоналії: монографія. Львів: ЛБІ НБУ, 2006. 220 с.
- Вдовичин І. Карло Коберський / Українські кооператори. Кн. 1. – Львів: Коопосвіта, 1999. С. 350- 555
- Витанович І.* Історія українського кооперативного руху / І. Витанович. Нью-Йорк, 1964. 624 с.
- Гаврилко А. “Значення кооперативної свідомості і як її ширити” Господарсько-кооперативний часопис. 1921. Ч.5-6. с.12
- Звідомлення Дирекції РСУК за 1938р. Господарсько-кооперативний часопис.1939. Ч.22—23. С.23—26.
- Гелей С. З історії торговельної та кооперативної освіти в Галичині / С. Гелей, Р. Пастушенко. Споживча кооперація України. Історичні та соціально-економічні аспекти : зб. наук. ст. - К. : «Вісті», 1996. С.93-94.
- Звідомлення з діяльності «Ревізійного Союзу Українських Кооператив»

за час від 1.1. до 31.XII.1936. Львів: Накладом РСУК. Друкарня Видавничої Спілки «Діло», 1937. 40 с.

Зуляк І.С. Вісник Львівської комерційної академії. Серія : Гуманітарні науки. 2013. Вип. 11. С. 77-85.

Історія кооперативного руху / С.Бабенко, С.Гелей, Я.Гончарук. Львів: Інститут українознавства ім. І.Крип'якевича НАНУ, 1995. 411 с.

Мартос Б. Союзне будівництво кооперації в Чехословаччині. Кооперативна Республіка. 1928. Ч.4. С.177—181.

Матейко Р. Андрій Палій. Українські кооператори.Т.1. С. 393 – 401.

Основи кооперації: навч. посібник/С.Г. Бабенко, С.Д. Гелей, Я.А. Гончарук, Р.Я. Пастушенко. Київ: Знання, 2004. 470 с.

Павликовський Ю. Під прапором самопомочи /Ю.Павликовський. Львів. 1925. 47с.

Павликовський Ю. Становище та завдання інструкторів. Кооперативна Республіка. 1937. Ч.5. С.308.

Рева-Родіонова Л. Українське товариство «Сільський господар». 1899-1944 рр. Історія. Досвід. Тернопіль: «Підручники і посібники», 2000. 368 с.

Савчук Б. Жіноцтво в суспільному житті Західної України (остання третина XIX ст. — 1939 р.) / Б. Савчук. Івано-Франківськ, 1998. 278 с.

Храпливий Євген. За наше хліборобське шкільництво. Львів: Накладом краєвого господарського товариства «Сільський Господар» у Львові, 1933. 50 с.

Contact:

Oksana Lototska,
Ph.D. in History, Associate Professor
of the Department of Information and Sociocultural
Activity,
West Ukrainian National University

Оксана Лотоцька,
канд.іст.н., доцент кафедри інформаційної
та соціокультурної діяльності,
Західноукраїнський національний університет